

2006 Filistin Seçimi Sonrasında Dışlama ve Dâhil Etme Ekseninde HAMAS'ın Uluslararası Toplumla İlişkisi (2006-2010)*

HAMAS and International Community Relations
in Terms of Exclusivism versus Accommodationism in
Post-2006 Palestinian Elections (2006-2010)

Filiz KATMAN**

Öz

Bu çalışmada, sistem düzeyinde 2006 Filistin seçiminden sonraki ilk dört yıllık iktidar döneminde (2006-2010) HAMAS'ın seçim zaferinin uluslararası toplumun HAMAS'a bakışının HAMAS'a ne yönde etkisinin olduğu incelenmektedir. Bu bağlamda HAMAS'a bakışta dışlama ve dâhil etme yaklaşımı ele alınmıştır. HAMAS'ın da 2006 seçimlerinden sonraki ilk dört yılda küresel izolasyondan çıkmanın yollarını araştırmakta olduğu görülmektedir. Dışlama ve dâhil etme yaklaşımlarında süreci etkileyen faktörler ve öğrenen örgüt niteliği göz önüne alındığında HAMAS'ın yaşadıklarından edindiği deneyimler ve esnekliği sayesinde, oluşan duruma uygun şekilde pozisyon alıp söylem ve eylemini bu doğrultuda geliştirdiğinden yola çıkarak, dışlamanın radikalizmi körüklerken dâhil etmenin HAMAS'ın söylemlerinde siyasî ifadelerin şiddet ifadelerine oranla daha fazla yer alması ve rakibiyle koalisyon kurma girişimlerinde

* Bu makale, yazarın doktora tezinin ilgili bölümünden oluşturulmuştur. Filiz Katman (2010), “Bir Terörist Örgütün Siyasal Partileşmesi: HAMAS Örneği”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü.

** Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0001-5029-173X, e-posta: filizkatman@aydin.edu.tr.

bulunmasına yola açtığı; dâhil etme noktasında belirleyici faktörün ise HAMAS'ın şiddeti tamamen bırakması olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: 2006 Filistin Seçimi, Filistin, HAMAS, İsrail, Uluslararası Sistem.

Abstract

This paper analyses the impact of the perspective of international community in international system level of analysis in the first four-year period (2006-2010) towards HAMAS after victory in 2006 Palestinian election. In this manner, exclusive and inclusive approaches towards HAMAS will be analyzed. It is observed that HAMAS has foreseen ways to get rid of global isolation. Considering the factors on exclusive and inclusive policies together with the learning organization characteristics, since HAMAS, through experiences and flexibility, can position herself according to the prevailing conditions and develop her discourse and action accordingly, it can be argued that exclusive policy fuels radicalism while inclusive policy leads HAMAS to use political language more than violence and to cooperate with her opponent; but at this point, the primary factor is denouncing violence.

Keywords: 2006 Palestinian Elections, HAMAS, International System, Israel, Palestine.

Giriş

Bu çalışma, İsrail-Filistin sorununda paradigma değişiminde önemli rol oynayan bir aktör olan HAMAS'ın 2006 Filistin seçimi sonrasındaki ilk dört yıllık iktidar döneminde HAMAS'ın seçimi kazanmasının uluslararası sistemin HAMAS'a yönelik dışlama ve dâhil etme yaklaşımlarının HAMAS üzerindeki etkisinin ne yönde olduğunu ele almaktadır. Sistem düzeyinde incelemede uluslararası toplumun HAMAS'a yönelik dışlama ve dâhil etme yaklaşımları hakkında tartışmalar, olası kaygılar, ilgili yaklaşımların ardında yatan rasyonalite ile birlikte tartışılmaktadır.

Çalışmada seçimler sonrası uygulanan ambargonun niteliği ve etkileri öncelikle incelenmektedir. Ekonomik kuşatmanın yarattığı ortam, Tünel Ekonomisi diye adlandırılan kavram ve insani yardımlar

aktarılmaktadır. Bu süreçte Filistin içinde HAMAS ve El Fetih arasında ulusal birlik hükümeti kurulması girişimleri ve örgüt içinde verilen tepkiye yer verilmektedir. Örgüt düzeyinde incelemede uluslararası toplumu HAMAS'a yönelik dışlama ve dâhil etme yaklaşımlarına HAMAS'ın tepkisi ele alınmaktadır.

Çalışmada Orta Doğu Dörtlüsü (Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşmiş Milletler ve Rusya) tarafından 2006 seçimlerini kazanması sonrası HAMAS'ın tanınması için öne sürdüğü şartlar ve sonrasındaki yaptırımlar, sonrasındaki HAMAS'ın eline geçmemesi şartıyla verilen mali yardımlara değinilerek yaptırımların HAMAS içindeki pragmatik olarak adlandırılan kanadın elini zayıflatırken radikal olarak adlandırılan kanadın elini güçlendirdiği belirtilmektedir. Bir taraftan barış bölgeleri ve iş birliği nişleri kavramları ele alınırken, öte yandan HAMAS'ın pragmatist olmasının, dışarıda tutma politikasının gerekçesi olarak sunulduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Avrupa Birliği'nin HAMAS'ın bölgedeki barış sürecine dâhil edilmesi yönünde bakış açısında değişim olduğu da ortaya koyulmaktadır.

Sonuç bölümünde HAMAS'ın pragmatist ve öğrenen örgüt nitelikleri nedeniyle uluslararası toplumun dışlama ve dâhil etme yaklaşımlarına yönelik tepkilerinin HAMAS ve uluslararası toplum arasındaki dinamik ilişkinin sonucu olduğu belirtilerek her iki yaklaşımla ilgili değerlendirme yapılmaktadır. Dışlama ve dâhil etme yaklaşımlarında süreci etkileyen faktörler ve öğrenen örgüt niteliği göz önüne alındığında, HAMAS'ın yaşadıklarından edindiği deneyimler ve esnekliği sayesinde, oluşan duruma uygun şekilde pozisyon alıp söylem ve eylemini bu doğrultuda geliştirmesi nedeniyle dışlama yaklaşımının radikalizmi körüklerken dâhil etme yaklaşımına HAMAS'ın söylemlerinde siyasî ifadelerin şiddet ifadelerine oranla daha fazla yer alması ve rakibiyle koalisyon kurma girişimlerinde bulunmasına yola açtığı görülürken dâhil etme noktasında belirleyici faktörün ise HAMAS'ın şiddeti tamamen bırakması olduğu görülmektedir.

1. Dışlama ve Dâhil Etme Yaklaşımı

Farklı etnik grupların bulunduğu devletlerde izlenen iki temel strateji olarak dışlama ve dâhil etme yaklaşımı tanımlanmaktadır.¹ Dışlama yaklaşımında amaç dominant etnik grubun çıkarlarını korumak iken, diğer etnik grubun çıkarlarını görmezden gelme, hatta yok sayma, yani bir gruba imtiyaz tanıma, devletin yalnızca tek bir etnik gruba ait olması amaçlanmaktadır. Dâhil etme yaklaşımında ise en azından kısmi de olsa çıkarların tatmini yoluyla farklı etnik grupların birbirleriyle uyumlaştırılması amaçlanmaktadır.

Dâhil etme yaklaşımı, entegrasyonu ve dolayısıyla istikrarı hedeflerken; dışlama yaklaşımı rekabetçi liberal düzeni hazırlamaktadır. Dâhil edici yaklaşımın dışlayıcı yaklaşıma kıyasla daha demokratik olduğu belirtilirken, demokratik diye kastedilenin çoğunluk hâkimiyeti prensibinin uygulanması ve azınlığa özel hakların reddedilmesi olduğu belirtilmektedir.² Başka bir görüşe göre, dışlayıcı yaklaşım etnik merkezliyen, dâhil edicilik devlet merkezlidir.³ “Çatışma çözümünde adil ve istikrarlı” olarak ifade edilen dâhil edici yaklaşıma nazaran dışlayıcı yaklaşımın azınlığın domine edilmesi haricinde etnik gruplar arası çatışmanın yönetilmesi beklenmemektedir.⁴

Dışlayıcı yaklaşımın dâhil edici yaklaşıma dönüştürülmesinde zorluklarla karşılaşılacağı belirtilirken bu zorluklardan ilkinin etnik liderlerin uzlaşmaya yönelik herhangi bir adımı grup çıkarlarının satılması olarak adlandırılması olarak tanımlarken diğer bir zorluğun da çoğunluğun devleti aşırı sahiplenmesinin dâhil edici yaklaşıma yönelmenin mümkün ama imkânsız hale gelmesi olduğu ifade edilmektedir.⁵ Devletin dışlayıcılığın aracı haline gelirken demokrasinin de kurbanı olduğuna

¹ Ilan Peleg and Dov Waxman, *Israel's Palestinians: The Conflict Within*, Cambridge University Press, New York, 2011, s. 150.

² Ilan Peleg and Dov Waxman, a.g.e., s. 151.

³ Andre Lecours and Luis Moreno (Eds.), *Nationalism and Democracy: Dichotomies, Complementarities, Oppositions*, Routledge, Oxon, 2010, s. 45.

⁴ Andre Lecours and Luis Moreno (Eds.), a.g.e., s. 45.

⁵ A.g.e.

dikkat çekilirken dışlayıcılığın tek bir meşru devlet olduğunu savunduğu, dâhil ediciliğince çoğulculuğu kabul ettiği vurgulanmaktadır.⁶

2. 2006 Filistin Seçimleri Sonrası Uluslararası Toplumun HAMAS'a Yönelik Ambargosu ve Etkileri

2006 seçiminden HAMAS'ın kazanarak çıkmasının ardından, İsrail ve Orta Doğu Dörtlüsü (Avrupa Birliği-AB, Amerika Birleşik Devletleri-ABD, Birleşmiş Milletler-BM ve Rusya) HAMAS'ın gücünü sınırlamaya yönelik tedbirler alırken İsrail, HAMAS kabinesini tanımayı HAMAS militanlarının silâhsızlandırılması, İsrail'in varlığının tam olarak tanınması ve şiddeti bıraktığını ilân etmesi ve o zamana kadar yapılmış İsrail-Filistin barış anlaşmalarını tanımasını ön şartlar olarak belirtmiştir.⁷ HAMAS bunları reddedince Orta Doğu Dörtlüsü tarafından Filistin topraklarına ekonomik ambargo kararı verilerek İsrail tarafından Filistin Yönetimi adına toplanan ayda 50 milyon dolarlık vergi gelirine el koyulması, ürünlerinin ihracının ve ithalatının engellenmesi, vizelerin yenilenmemesi nedeniyle ailelerin parçalanması,⁸ Orta Doğu Dörtlüsü ülkeleri tarafından verilen bir milyar dolarlık uluslararası yardımın yaklaşık dörtte üçünün kesilmesi, resmî görevlilerin Filistin toprakları arasında geçişleri, mal ve iş gücü giriş çıkışının İsrail tarafından sınırlandırılması ve hesaplarda Amerika'nın sınırlamalarının ciddi zararı olmuş⁹ ve Tünel Ekonomisi oluşmuştur. 2011 itibariyle geliri İçişleri Bakanlığı'ndan Ekonomi Bakanlığı'na geçerek tek hazine hesabına yatırılmıştır.¹⁰

⁶ Ilan Peleg, *Democratizing the Hegemonic State*, Cambridge University Press, New York, 2009, s. 84.

⁷ Filiz Katman, "2006 Seçimleriyle HAMAS'ın Filistin İçinde Değişen Konumu (2006-2010)", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Ekim 2018, Yıl: 14, Sayı: 28, s. 144, <http://dergipark.gov.tr/download/issue-full-file/41015>

⁸ Jonathan Cook, "The Trap of Recognising Israel", *The Electronic Intifada*, 14 Aralık 2006, <http://electronicintifada.net/v2/article6229.shtml> (Erişim Tarihi: 01.06.2010).

⁹ Natasa Kubikova, "Political Inclusion as a Key Factor to Moderate Islamists: The International Community's Choice of Policy Impacts on Hamas's Pragmatic or Radical Tendencies", *Perspectives*, Vol. 17, No. 2, 2009, s. 154.

¹⁰ Nicolas Pelham, "Gaza's Tunnel Complex", *Middle East Report*, Winter 2011, No 261,

Mısır'a uzanan yeraltı tünellerinden malların daha ucuz ve hızlı geldiği, rafların mal dolu olduğu ancak işsizlik nedeniyle satış yapılamadığı belirtilmektedir; diğer taraftan HAMAS'ın buradan elde getirdiği gelir nedeniyle bir bakanının “abluka bir nimet” ifadesi ilginçtir.¹¹ Ancak tünel kazıcıları artık işlerinin kâr getirmediğinden şikâyet etmektedir.¹² Temel sorunların başında ise % 85'e varan işsizlik gösterilmektedir.¹³

Nisan 2010'da çıkan bir haber,¹⁴ HAMAS'ın tünellerin kapatılması emrini verdiğini duyurmuştur. Habere göre, HAMAS'lı güvenlik güçleri, Salı akşamı Gazze-Mısır sınırına giderek, tünel işletmecilerine ikinci bir emre kadar sevkiyat yapılan kaçak tünellerin kapatılmasını istemiştir. Bir tünel işletmecisi, HAMAS'ın emre uymayanları cezalandıracağı uyarısını yaptığını da söylerken, HAMAS'lı bir yetkili tünellerin kapatıldığını teyit etmiştir. Sınırdaki HAMAS'ın silâhlı kanadının komutanı Ebu Halil,¹⁵ “HAMAS'ın Gazze'nin Mısır'a saldırıda bulunmak isteyenler için bir mülteci yeri veya Mısır'da kaçırılan bir İsraili'yi saklama yeri olmasını istemiyor. Bu bizim Mısırlılarla ilişkilerimize zarar verir. HAMAS İsraililerin kaçırılmasına karşı değil ama Mısır'dan olmaz” diyerek tünellerin kapatılma nedenini açıklamıştır. Diğer taraftan, bu tünel ağının başarılı şekilde inşasının İsrail vatandaşları üzerinde yarattığı negatif psikolojik etki ve HAMAS militanlarının İsrail'e girmesinde oluşturduğu kısıtlı başarı olmak üzere pek çok açıdan

Illicit Crossings, s. 35, <https://jstor.org/stable/41408031> (Erişim Tarihi: 30.09.2019).

¹¹ The Economist İnternet Sayfası, “How Israel plays into Hamas's hands”, http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=16274281&fsrc=scn/tw/te/rss/pe (Erişim Tarihi: 04.06.2010).

¹² The Economist İnternet Sayfası, “HAMAS hangs on”, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=489146&site=ehost-live> (Erişim Tarihi: 03.04.2010).

¹³ Filiz Katman, a.g.m., s. 145.

¹⁴ Hürriyet Gazetesi İnternet Sayfası, “Hamas'tan 'tüneller kapatılsın' emri”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/14418082.asp?top=1> (Erişim Tarihi: 14.04.2010).

¹⁵ Erin Cunningham and Safwat Khalout, “Hamas closes Gaza Strip tunnels as Israelis fear kidnapping”, *Christian Science Monitor*, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=49151781&site=ehost-live> (Erişim Tarihi: 15.04.2010).

başarılı olduğu iddia edilmektedir.¹⁶

İsrail, HAMAS'ın askerî kapasitesini fiziksel olarak yıpratma stratejisi izlerken HAMAS'ın ise İsrail vatandaşlarının psikolojik olarak tükenmesine yönelik bir strateji izlediği vurgulanmaktadır.¹⁷ HAMAS, İsrail'le yaşanan savaştan beri Gazze'den atılan roketleri kontrolü altında tutmaya çalışıyorsa da, daha radikal ama küçük grupların HAMAS'ın roket saldırısı ateşkesini ihlâl etmekte olduğuna dikkat çekmektedir.

Militan İslâmî grup *Jaysh al-Umma* (Millet Ordusu) komutanı ile yapılan bir mülakatta,¹⁸ silahlı grupların Mısır'da eylem yapmayı düşündüğünü ve yabancı savaşçıların kendi grubunu eğitmek için sınırı geçtiğini belirttiğine dikkat çekilerek durumun tehlikesi ortaya koyulmaktadır. HAMAS İçişleri Bakanı Sözcüsü Ehab Hüseyin ise yabancı savaşçıların Gazze'ye girişine engel olunmasına yönelik hükûmet politikasının kesin olduğunu, tünellerin Sina merkezli bir saldırının yapılmasına engel olmak için kapatıldığını vurgulamıştır.

HAMAS'ın öne sürülen dört şartı kabul etmeyi reddetmesi sonrasında ekonomik durum kötüleşince, Haziran ayında AB başta olmak üzere diğer Dörtlü üyeleri, HAMAS'ın eline geçmemesi şartıyla yaptırımları gevşetme ve mâlî yardım içeren bir paket oluşturmuştur. Dörtlü, artan insanî yardım sivil toplum kuruluşları, BM örgütleri ve Filistin Başkanlık Ofisi aracılığıyla hükûmet ve bakanlıkları bypass edecek şekilde alternatif yollarla göndermeye başlamıştır. 2005 yılında tüm yardımın % 16'sını oluşturan insanî yardım, 2006 yılında % 56'ya ulaşması, durumun ne kadar kötüleştiğini ve yardımın gelişme yardımıdan insanî yardıma dönüştüğünü göstermektedir.¹⁹

¹⁶ Nicole J. Watkins and Alena M. James, "Digging Into Israel: The Sophisticated Tunneling Network of Hamas", *Journal of Strategic Security*, Special Issue Spring 2016, Vol. 9, No. 1, s. 84.

¹⁷ Eitan Shamir and Edo Hecht, "Gaza 2014: Israel's Attrition vs Hamas' Exhaustion", *Parameters*, Winter 2014-15, Vol. 44, No. 4, s. 81.

¹⁸ Erin Cunningham and Safwat Khalout, a.g.m.

¹⁹ Are Hovdenak, "Hamas in Transition: The Failure of Sanctions", *Democratization*,

3. İç Dinamik Olarak Ulusal Birlik Hükümeti Girişimi

Mart 2007’de HAMAS ve El Fetih tarafından ulusal birlik hükümeti kurulmuştur. HAMAS’ın düşürülmesi için plânın bir parçası olarak görülen bu gelişme, Dörtlü tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Taleplerin kabul edilmesine yönelik herhangi bir gelişme oluncaya kadar Dörtlü, görüşmelerin başlamasını reddetmiştir. İki ay sonra HAMAS ile El Fetih arasında çıkan çatışmada HAMAS Gazze Şeridi’nin kontrolünü sağlayınca El Fetih yetkililerinin Gazze’den çıkartılmasıyla HAMAS Gazze’de tek başına kontrolü sağlar hale gelmiştir. Ekim 2008’de El Fetih ve HAMAS liderlerinin görüşmeleri sonucunda bir ulusal birlik hükümeti kurma ve erken seçime hazırlanması yönünde niyetleri bildirilmiştir.

İsmail Haniye’nin ulusal birlik hükümeti kurma yönündeki niyetlerini beyan etmesine rağmen HAMAS’ın şartlarla sınırlanması, örgütü tek parti hükümeti kurmaya itmiştir. Örgüt içinde başlayan tartışmalarda pragmatik olarak adlandırılan kanadın elini zayıflatan bu durum, radikal kanadınsa güçlenmesine yol açmıştır. Buradan yola çıkarak, HAMAS’ın uluslararası toplumdan aldığı bu tepkinin, ekonomik sorunların artmasıyla birlikte HAMAS’ın radikal kanadının güç kazanarak örgütteki pragmatik yaklaşımı sorgulaması ve pragmatik görüşün itibarını azaltıcı etki yarattığı belirtilmektedir.²⁰

4. Sistem Düzeyinde İnceleme: Uluslararası Toplumun 2006 Seçimleri Sonrası HAMAS’a Bakışı (Dışlama-Dâhil Etme)

HAMAS’ın seçim zaferi, konuyla ilgili çeşitli tartışmaları beraberinde getirmiştir. HAMAS’ın şiddet kullanması sebebiyle demokratik yoldan aldığı desteğin bir kenara koyulmasına karşı çıkan görüşe göre, dışlama radikalleşmeyi artırabilir; bunun yanında dâhil etme politikası İslâmcıların daha ılımlı pragmatik davranmalarını

sağlayabilirdi.²¹ HAMAS'ın şiddetine yönelik eleştiride sisteme dâhil olması için HAMAS'tan askerî birimi olan İzzeddin El-Kassam Tugaylarını kaldırması istenirken, El Fetih'ten El Aksa Şehitleri Tugayı'nı kaldırmasına yönelik herhangi bir talebin olmamasına yönelik tespit de ilginçtir.²²

Şiddet kullanımına ilişkin olarak HAMAS Siyasî Büro Şefi Yardımcısı Musa Ebu Marzuk²³ 1994'te; "Askerî faaliyet değişmeyecek kalıcı bir stratejidir. *Modus operandi*, taktikler, araçlar ve zamanlaması sağlayacağı faydaya bağlıdır. İşgal üzerinde en ağır zararı vermek için zaman içinde değişecektir" diyerek araçsallığa dikkat çekmektedir. Diğer taraftan, 2005'te ateşkes ilânından sonra bu tür sert ve keskin ifadelerin kullanılmadığı görülmektedir.

Radikaller, devrim ve şiddet kullanarak toplumsal değişimi isterken; ılımlı İslâmcıların ise aşamalı toplumsal ve siyasî reformları gerçekleştirmek isteyen pragmatikler²⁴ olduğu yönündeki ifadelere dayanarak, HAMAS'ın seçim programına bakılınca bu yönde bir yapı olduğu söylenebilir. HAMAS'ın şiddetle ilişkisinde bir diğer argümana HAMAS'ın ideolojisini İslâmı Cihad gibi siyasî şiddet üzerinde kurduğu, baştan farz etmediği yönündedir.²⁵

Dâhil etmeye yönelik yaklaşımda, diğer siyasî güçlerle müzakere ve iş birliği olmadan siyasî kazanç elde etmenin mümkün olmadığını öğrenileceği belirtilerek uzlaşya varmanın kaçınılmaz olduğu ve sadece İslâmcıların sistemlerinin değil, temel değer ve inançlarının da ılımlılaşacağı vurgulanmaktadır.²⁶ Burada dikkat edilmesi gereken

²¹ Esposito, 1997 ve 1999; Hamzavy, 2005; Lust-Okar, 2005; Noyon, 2003; Schwedler, 2006; Hafez, 2003'ten aktaran Natasa Kubikova, a.g.m., s. 140.

²² Natasa Kubikova, a.g.m., s. 148.

²³ Shaul Mishal, "The Pragmatic Dimension of the Palestinian Hamas: A Network Perspective", *Armed Forces & Society*, Summer 2003, Vol. 29, No. 4, s. 577.

²⁴ Hadar, 1993; Esposito, 1997; Hafez, 2003; Lust-Okar, 2005; Schwedler, 2006'dan aktaran Kubikova, a.g.m., s. 140.

²⁵ Kubikova, a.g.m., s. 152.

²⁶ Schwedler, 2007'den aktaran Kubikova, a.g.m., s. 142.

nokta, HAMAS liderlerinin mülakatlarında ve resmî belgelerinde sıkça vurgulanan İslâm'ın kendisinin ılımlı olduğu yaklaşımıdır.

HAMAS liderlerinin, bir ilkeye yönelik ahlâki bağlılığa dayalı gerçekçi olmayan çatışma pozisyonundan; maliyeti ne olursa olsun, diğer tarafla paylaşılan belli normlar ve çıkarları tanıyan, daha pragmatik bir pozisyona geçebiliyor olduğu ve bunun işler bir uzlaşının sağlanmasında kullanılabileceğine dair argümanın,²⁷ HAMAS'ta zaman içinde örgütün geldiği nokta izlendiğinde verilerle desteklenebileceği görülmüştür.

Diğer taraftan HAMAS'ın tüzüğünü değiştirmemesine referans verilerek²⁸ tipik bir köktenci hareket olduğu argümanı, fanatizmle ilgili Amos Oz'un *How To Cure an Fanatic* (2006) kitabında fanatizmle çoğulculuk ve tolerans arasındaki ikiliğe dayandırılmaktadır. Buna göre fanatikler, kutsal veya ütöpik sonucun, her tür aracı meşrulaştıracağına inanmaktadır. Fanatizmi, diğerlerini değiştirmeye zorlamak olarak tanımlayan bu görüşün açmazı, İsrail'in de Filistin tarafını değiştirmeye zorluyor olmasıdır.

HAMAS'ın pragmatist olduğuna dair yorumlara eleştiri olarak, köktencilerin uzun erimli vizyoner hedeflerin peşinde olduklarını ve gündemlerini buna göre belirledikleri belirtilirken; pragmatiklerin güncel sınırlılıklara cevap vermeye çalışırken bütüncül vizyonda sıkıntı yaşadıkları²⁹ belirtilmektedir. Bu görüş, karşılaşılan bir zorluğu ortaya koymaktadır. HAMAS içinde yaşanan tartışmalarda da, eski nesille yeni nesil arasında bu konuda görüş ayrılığı olduğu görülmektedir. Örgütün güncele yönelik politika geliştirmesi konusunda, "Hareket ayda yaşamıyor... ulusal konsensüse uygun olarak davranmaktadır"³⁰ ifadesi durumu yansıtmaktadır.

²⁷ Shaul Mishal, a.g.m., s. 575.

²⁸ Menachim Klein, "Hamas in Power", *Middle East Journal*, Summer 2007, Volume 61, No. 3, s. 442.

²⁹ Klein, a.g.m., s. 443.

³⁰ A.g.m., s. 445.

HAMAS'ın sisteme dâhil olduğunun kabul edilmemesinin ardında yatan sebeplerden belki de en önemlisi, HAMAS'ın demokrasiyi sadece bir araç olarak gördüğü, 'Hamastan' olmaya yönelik bir güç oluşturacağına yönelik kaygılardır. HAMAS sözcüsü Dr. Salih Bardaweel, bu iddiaları üç temel argümana dayalı olarak yalanlamaktadır:³¹

“Pek çok sebeple bu saçma. İlk olarak HAMAS, kaosu (fıtneyi) yasaklayan ahlâki, etik temellere dayalı bir harekettir; ikincisi HAMAS, güç elde ederek dünyanın geri kalanındaki itibarını yakmak istemeyecek kadar zekidir. Üçüncü olarak HAMAS, uzun vadeli siyasî katılım amacı gütmektedir.”

Bu ifadelerden de açıkça anlaşılacağı üzere örgüt, bu yöndeki siyasî iradesini ortaya koymakta ve uluslararası alanda meşruiyet peşinde olduğunu sözcüsü ağzından ifade etmektedir. HAMAS'ın çatışmanın bir aşamasından “çatışma azaltma ve barış müzakerelerine”³² yöneldiği görülmektedir.

Demokratik barış teorisinde, demokratik yapıların varlığıyla uluslararası ilişkilerde barışçı olma arasında doğrudan bir sebep-sonuç ilişkisi olduğu belirtilirken, William R. Thompson,³³ ikisi arasındaki ilişkinin karşılıklı olduğunu ve “barış bölgeleri” veya “iş birliği nişleri” oluşturmanın demokratikleşmede sağlam gelişmeler kaydetmenin önünde gittiğini iddia etmektedir. Barış olmadan demokratik idarenin temellerini oluşturan temel insan haklarının sıkıntıda olacağı³⁴, Filistin özelinde işgal altında demokratikleşme sürecinin yaşanması göz önüne alındığında yaşanan zorluklar daha

³¹ Beverley Milton-Edwards, “Prepared for Power: HAMAS, Governance and Conflict”, *Civil Wars*, Winter 2005, Vol. 7, No. 4, s. 322.

³² Beverley Milton-Edwards, a.g.m., s. 326.

³³ Makalenin tamamı için bakınız William R. Thompson, “Democracy and Peace: Putting the Cart Before the Horse?”, *International Organization*, Winter 1996, Vol. 50, No. 1, ss. 141-174.

³⁴ Are Hovdenak, a.g.m., s. 61.

iyi anlaşılabilir. Burada ilâveten, ekonomik gelişimin önemi de bu ilişkiye dâhil edilebilir. Türk Dışişleri Bakanlığı Orta Doğu Dairesi yetkilisiyle yapılan mülakatta³⁵ (18.02.2010) Türkiye'nin barış sürecine katkıda bulunmak için Filistin'in ekonomik olarak gelişiminde önemli destek sağlayabilecek Filistin Sanayi Bölgeleri Projesi'nin önemine dikkat çekilmiştir.

Filistin Yönetimi'ndeki yerini güvence altına aldığı anda örgütün şiddete dönerek Filistin ulusal gündemini zor yoluyla kontrol etmeye çalışacağı endişesine dayalı olarak HAMAS'a yönelik dışarıda tutma politikası izlenmiştir.³⁶ Bu kaygıların giderilmesinde, HAMAS'ın resmî belgeleri ve mülakatlarında yer alan güçlü demokrasi vurgusu referans alınabilir ve örgütün bu yönde politika izlemek yerine, müzakereyi çözüm olarak görmeyen bir çizgiden müzakereye dâhil edilmeden sorunun çözülemeyeceğini resmî ağızlardan ifade ettiği bir çizgiye yöneldiği görülmüştür. HAMAS içerisinde her zaman çok sesliliğe yer verildiği yönündeki analizler de bu yöndeki kaygıları gidermeye yöneliktir. HAMAS liderlerinin açıklamaları ile birlikte resmî belgeleri de bunun delilleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer taraftan HAMAS'a yönelik bu politikanın, Avrupa Birliği özelinde HAMAS'ın seçimleri kazanması öncesinde farklı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Seçimler sonrası oyların çoğunluğunu alarak iktidara gelen HAMAS'a yönelik olarak uygulanan dışlayıcı politikanın, AB'nin komşularıyla demokratik ilkelerin teşvikine yönelik Avrupa Komşuluk Politikası (*European Neighbourhood Policy-ENP*) olduğu da ortadadır.³⁷ AB'nin Orta Doğu Dörtlüsü'nü destekler nitelikteki bu duruşuyla birlikte, HAMAS liderlerinin mülakatlarında "Avrupa ülkelerinin % 90'ıyla görüştükleri" yönündeki açıklamaları, AB'nin değişen bakış açısının işaretleridir.

³⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Orta Doğu Dairesi, "18.02.2010 Tarihinde Yapılan Mülakat".

³⁶ Haim Malka, "Forcing Choices: Testing the Transformation of Hamas", *The Washington Quarterly*, Autumn 2005, s. 67.

³⁷ Are Hovdenak, a.g.m., s. 60.

İngiltere Eski Başbakanı ve Orta Doğu Dörtlüsü Özel Temsilcisi Tony Blair'in³⁸ HAMAS'ın bölgedeki barış sürecine dâhil edilmesi gerektiğini söylemesi de önemli bir gelişmedir. Blair, "Gazze'yi bir köşeye itme" ve Batı Şeria üzerinden bir devlet kurma stratejisine ilişkin olarak "İşe yaramadı ve yaramayacak" ifadesini kullanması, bakış açısındaki değişimi ortaya koymaktadır. HAMAS ile gayri resmî görüşme yapıp yapmadığına ilişkin soruya cevap vermeyen Blair, "HAMAS'ı bu sürece dâhil etmenin önemine inanıyorum. Ancak bu, HAMAS'ın doğru şartları kabul etmeye hazırlıklı olması ile olabilir. Sorun şu ki, Gazze'yi bir kenara sıkıştırırsanız o kadar ciddi bir hal alır ki en sonunda patlar" diyerek kaygılarını ortaya koymaktadır. Gazze'ye insanî yardım gemilerine İsrail'in müdahalesi sonrası gündeme gelen ambargonun kaldırılması yönündeki gelişmelerin temelinin, bu yöndeki görüşlerin oluşturduğu görülmektedir.

ABD'nin de HAMAS'ın yolunu değiştirme niyetinde olup olmadığını görmek için "*track two*" temsilciler gönderdiğini, HAMAS'ın da Beyaz Saray'a Senatör John Kerry'nin çantasında bir mektup gönderdiğini, bunun yanında Haziran 2010'da ABD'li diplomatların Avrupalı yetkililerin Zürih'te HAMAS liderleriyle yaptıkları iki günlük toplantıya katıldığı ve benzer iletişimlerin sürdüğü belirtilmektedir.³⁹ ABD Eski Başkanı Jimmy Carter'ın HAMAS liderleriyle görüşmesi de bir başka örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada, ABD'deki Yahudi lobisinin etkinliği süreci etkileyen önemli bir faktördür.

5. Örgüt Düzeyinde İnceleme: HAMAS'ın Tepkisi

HAMAS'ın 2006 seçimlerinden beri küresel izolasyondan çıkmanın yollarını araştırmakta olduğu; Washington, D.C.'de İslâmî bir düşünce kuruluşunun başında bulunduğu yıllardaki deneyimi

³⁸ The Times İnternet Sayfası, "Hamas must be brought into peace process, says Tony Blair", <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/politics/article5621184.ece> (Erişim Tarihi: 25.05.2010).

³⁹ Thanassis Cambanis, "Letter From Gaza, Hamas's Tunnel Diplomacy", *Foreign Affairs*, <http://www.foreignaffairs.com/features/letters-from/letter-from-gaza> (Erişim Tarihi: 18.06.2010).

kullanarak bu girişimi Ahmed Yusuf'un bulunduğu belirtilmektedir. HAMAS'ın Gazze'deki Dışişleri Bakanlığı'nın iki numarası ve direniş ideolojisinin ateşli savunucusu olduğu belirtilen Ahmed Yusuf'un "Batı'nın bizimle iş yapabileceğini anlamasını istiyoruz. Bizim Taliban mı, yoksa Erdoğan gibi mi olduğumuzu bilmek istiyorlar. Bizim Erdoğan'a yakın olduğumuzu görecekler. Biz esneğiz"⁴⁰ diyerek HAMAS'a yönelik şüpheleri gidermeye çalışmaktadır. HAMAS'ın pek çok dilde site açması da, bu girişimleri destekleyen bir veridir.

Seçimler öncesinde bir makalede yer alan, HAMAS liderlerinin uzun zamandan beri şeffaf ve hesap verebilir kurumların olması yolundaki çağrısıyla birlikte mutlak hedeflerden daha azına razı olan pragmatik bir yaklaşım içinde olması referans gösterilerek, siyasal faaliyetin hareketi nihayetinde ılımlılaştıracağı tezi, 2006 seçimlerinden sonra görülmüştür.⁴¹ HAMAS'ın seçim bildirgesi ve kabine platformu, "örgütün devlet olmaya yönelik hasletlerini gerçekleştirme yolunda giderek artan istekliliğini ve dinî olarak meşrulaştırılmış özgürleşme retoriğini ortaya koyduğu"⁴² tespitini doğrular niteliktedir. Çünkü bu metinlerde ve daha sonra HAMAS hükümetinin icraatlarında kurumsallaşmış yapıların güçlendirilmesine yönelik politikalar izlendiği görülmektedir.

HAMAS'ın Filistin toplumu içinde sahip olduğu yer düşünüldüğünde, bu kadar güçlü ve iyi organize olmuş bir grubun sisteme dâhil edilmesinin mevcut siyasî ve ekonomik sistemin dönüşümünde çeşitli olumlu etkileri olacağına yönelik değerlendirme, değişmesinin mümkün olduğu düşünülmeyen bu tür örgütlerin hareket biçimlerinde ılımlılaştırma olacağı, siyasî ve ideolojik rakipleriyle mücadelenin uzlaşma ve müzakere etmeleri sonucunu doğuracağı ve radikal İslâmcılığın düşüşe geçeceği varsayımlarına dayanmaktadır.⁴³

⁴⁰ Thanassis Cambanis, a.g.m.

⁴¹ Haim Malka, a.g.m., s. 37.

⁴² Henrik Meyer ve Michael Bröning, "Understanding Hamas", *IP Global*, Volume 10/2009, Fall, ss. 88-101, <http://www.ip-global.org/ip/dossiers/middle-east-/understanding-hamas.html> (Erişim Tarihi: 10.12.2010).

⁴³ Natasa Kubikova, a.g.m., ss. 143-144.

Diğer taraftan Filii⁴⁴ HAMAS'ı Filistin İslamı'nın doğurduğunu ve bunun en temel niteliği olduğunu; FKÖ'nün dışardan olması nedeniyle Filistin diasporasının en nihayet İsrail ile yan yana özgür bir devlet fikrini hayata geçirebileceğini belirtmektedir.

HAMAS'a bakıldığı zaman, sistemin parçası haline geldikçe söylemlerinde siyasî ifadelerin şiddet ifadelerine oranla daha fazla yer aldığı; rakibiyle koalisyon kurma girişimlerinde bulunduğu, İsrail ile müzakerelere tamamen karşıyken artık, HAMAS'ın parçası olmadan barış olmayacağına yönelik açıklamaların yapıldığı bir örgüt haline dönüştüğü görülmektedir. 2005'te HAMAS sözcüsü Dr. Salih Bardawal'ın "İsraililerle müzakere haram değil... ama müzakereler karşılıklı saygı ve onur çerçevesinde önyargısız bir aracıyla gerçekleşmelidir ve bu gerçekleşirse HAMAS tabii ki pozisyonunu değiştirecektir" diye konuşması, HAMAS içinde ideolojik ilke ile pragmatik politika arasında bir çizgi çekebilen kişiler olduğunu göstermektedir.⁴⁵

İsrail önceden, "HAMAS olsun, İslâmî Cihad olsun, El Fetih olsun; siyasî aidiyeti nedeniyle birisiyle görüşmemeyi göze alamayız"⁴⁶ derken, eski Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon⁴⁷ "Filistin Yönetimi, Abbas ve Fayyad'ın Filistin halkının yarısını temsil ettiğini, bir Filistin lideri anlaşma imzaladıklarında, sadece Ramallah'taki Filistinlileri değil, Gazze ve diasporadaki Filistinlileri de temsil ettiğini bilmek istediklerini" ifade etmiştir.

HAMAS'ın örgütsel tarihine bakıldığında 1996'da HAMAS'ın, şiddet eylemlerini yavaş yavaş yetersiz ve zarar verici olmaya başladığını görerek kontrollü şiddet ile bekle-gör politikasına yöneldiği

⁴⁴ Jean-Pierre Filiu, "The Origins of Hamas: Militant Legacy or Isareli Tool?", *Journal of Palestine Studies*, Spring 2012, Volume 41, No 3, s. 67, <http://www.jstor.org/stable/10.1525/jps.2012.XLL3.54>

⁴⁵ Beverley Milton-Edwards, a.g.m., s. 326-327.

⁴⁶ A.g.m., s. 327.

⁴⁷ Foreign Affairs İnternet Sayfası, "Q&A With Daniel Ayalon on Israeli Foreign Policy", <http://www.foreignaffairs.com/discussions/interviews/qa-with-daniel-ayalon-on-israeli-foreign-policy> (Erişim Tarihi: 05.05.2010).

belirtilmektedir.⁴⁸ 2000’de ortaya çıkan El Aksa İntifadası’ndan beş ay sonra şiddetin gündeme taşındığı ve dört yıl sonrasında intihar bombası eyleminin gerçekleştirildiğine dikkat çekilmektedir.⁴⁹ 2006 seçimleri öncesinde Eylül 2000 ile Ağustos 2005 arasında İsrail’e yönelik intihar bombası saldırılarından eylemi gerçekleştirenlerin yaş ve cinsiyeti bilinenlerin % 39,09’unun HAMAS tarafından gerçekleştirildiği belirtilmektedir.⁵⁰ İktidara geldikten sonra Temmuz 2009’da HAMAS güçlerinin İslâmî Cihad’ın İsrail’e yönelik saldırılarını önleyerek iki eylemciyi tutuklamaları da, HAMAS’ın Filistin içindeki diğer grupları etkin bir şekilde kontrol edebildiği ve İsrail’e yönelik şiddet eylemlerine engel olduğunu gösteren bir örnektir.⁵¹ Diğer taraftan, 1993’ten itibaren İsrail’e yönelik olarak gerçekleştirilen terör eylemlerinin arasında El Fetih’in silahlı gücü El Aksa Şehitleri Tugayı da dâhil olmak üzere diğer örgütler bulunduğu halde, El Fetih’e HAMAS’a yapıldığı şekilde bir yaptırım uygulanmamıştır. HAMAS’ın uzun süreli inançlarını pragmatizm ve esneklikle uyumlu bir şekilde çerçevlendirmeyi başararak El Aksa İntifada’sı ve Gazze Savaşı’nda yaptığı politika tercihlerini meşrulaştırdığı belirtilmektedir.⁵²

Filistin’de kurulu yapıya karşı dini tandanslı halk direnişinin bir parçası⁵³ olarak ortaya çıkan HAMAS’ın siyasî ortam içinde sol partilerle ittifak yapması, 2005’te yerel seçimlere, 2006’da da parlamento seçimlerine katılması referans gösterilerek HAMAS’ın siyasî arenanın

⁴⁸ Shaul Mishal ve Avraham Sela, *The Palestinian Hamas: Vision, Violence and Coexistence*, Columbia University Press, New York, 2000, s. 103.

⁴⁹ Baumgarten, 2006: 143’ten aktaran Kubikova, a.g.m., s. 156.

⁵⁰ Efraim Benmelech, E. and Claude Berrebi, “Human Capital and the Productivity of Suicide Bombers”, *Journal of Economic Perspectives*, Summer 2007, Volume 21, Number 3, s. 227, <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.21.3.223>

⁵¹ Henrik Meyer ve Michael Bröning, a.g.m., s. 3.

⁵² Joas Wagemakers, “Legitimizing Pragmatism: Hamas’ Framing Efforts From Militancy to Moderation and Back?”, *Terrorism and Political Violence*, 2010, Volume 22, Issue 3, s. 357, <https://www.doi.org/10.1080/09546551003765942>

⁵³ Tristan Dunning, “Islam and resistance: Hamas, ideology and Islamic values in Palestine”, *Critical Studies on Terrorism*, s. 19, DOI: 10.1080/17539153.2015.1042304

kurallarına sıkı sıkıya bağlı olduğu vurgulanmaktadır⁵⁴ ki burada örgütün ruhani lideri Şeyh Yasin'den başlayarak liderlerin mülakatlarıyla resmî belgelerde yapılan demokrasi vurgusu ve Filistin halkının seçimine saygı duyulacağı ifadesi de bu yöndeki güçlendiren diğer verilerdir.⁵⁵

Bu veriler kullanılarak HAMAS'ın uluslararası camia tarafından dışlanmasının radikalleşmeyi körüklediği; diğer taraftan örgütün demokratik sürece yönelik pragmatik kanadın varlığına işaret edilerek HAMAS'ın sistemden dışlayan değil, dâhil eden bir yaklaşımın olumlu sonuç vereceğine işaret edilmektedir. HAMAS'ın 2005'teki ateşkesi koruyabilmesine ve bunu 10 yıl daha uzatılabileceğine yönelik ifadelere dayanarak uluslararası toplumun bu konuya ağırlık vermesinin önemine dikkat çekilmektedir.⁵⁶ Bununla birlikte, HAMAS tarafında ateşkesin, örgütün zayıf olduğu zaman ya da Filistin Yönetimi veya İsrail'in baskısı altında olduğu zamanlarda önerildiği yönünde argüman da bulunmaktadır.⁵⁷ 2013 yılında yayınlanan bir çalışmada HAMAS'ın kazanmaya devam ettiği ve İsrail, ABD ve uluslararası toplumun bu "çirkin" gerçeği kabul etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.⁵⁸

Örgütün ılımlılaşmaya yönelik nihai sınavı, "silâh bırakması veya şiddet kullanma ve direnişi bırakması"dır⁵⁹ ki bunlar, "diğer araçlar sonuç yaratmadığı sürece başvurulacak yöntemler" olarak ifade edildiği için bunun gerçekleşmesinde örgütün iç dinamiklerinden çok, dış dinamiklerin etkisi olduğu ortadadır. HAMAS'ın bugün geldiği nokta ile ilgili olarak en sık karşılaşılan eleştiri, HAMAS'ın tüzüğünün değişmemiş olmasıdır. HAMAS lideri Halid Meşal 2003 yılında bu konuyla ilgili olarak "tüzüğün temel ideolojik çerçevenin referansı

⁵⁴ Kubikova, a.g.m., ss. 156-157.

⁵⁵ Filiz Katman, "Bir Terörist Örgütün Siyasal Partileşmesi: HAMAS Örneği", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2010.

⁵⁶ Kubikova, a.g.m., s. 157.

⁵⁷ Malka, a.g.m., s. 41.

⁵⁸ Daniel Byman, "Is Hamas Winning?", *The Washington Quarterly*, Vol. 36, No. 3, s. 63.

⁵⁹ Malka, a.g.m., s. 38.

olarak görülmemesi gerektiğini”⁶⁰ belirtmesi ilginçtir. “HAMAS’ın radikalleşmesinde etkili unsurlar İslâmî ideoloji değil; genellikle siyasî iklim ve dış koşullardır”⁶¹ tespitinin, yukarıdaki bölümlerde ortaya koyulan örneklerden yola çıkarak gerçeği yansıttığı söylenebilir.

Bhasin ve Hallward⁶² siyasi parti yani Reform ve Değişim Partisi kurmanın, 20 yıldır yerel ve belediye seçimlerine katıldıktan sonra mantıklı bir adım olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca, “HAMAS’ın hükümetteki liderliğinin ya ‘direniş’ kavramsallaştırmasını bıraktığını ya da Gazze’deki küçük devletin amaçları için bir son nokta olduğunu kabul ettiğini” gösterdiğini iddia edilmektedir.⁶³

HAMAS’ın hükûmete gelmesi sonrasında *de facto* siyasî gündeminin devlet olma emelleri temelinde olduğuna yönelik argümanda, HAMAS’ın pek çok kez yaptığı açıklamalarda demokratik seçimleri, siyasî meşruiyetin sağlanması için gerekli gördüğünü belirttiği vurgulanarak uluslararası toplumun HAMAS’ı izole etme, Gazze’deki hükûmetini göz ardı etmesini (veya yetersiz olarak sunmasının) HAMAS’ın Orta Doğu’da önemli oyuncularından biri olarak kalmaya devam edeceği gerçeğini değiştirmeyeceğine dikkat çekilmekte ve HAMAS’ın gelişen bir örgüt olduğunu, şiddet kullanan bir direniş örgütü olmaktan bir devlet aktörü olmaya doğru dönüşümünü kabul etme zamanı geldiği belirtilmektedir.⁶⁴

Bu argümanı destekleyen bir başka görüş de, HAMAS’ın “tarihsel olarak silahlı direniş ile siyasal pragmatizm arasında dengeli bir duruşu olduğu ama şimdi Filistin Ulusal Yönetimi yapısı içinde bir güç olması

⁶⁰ Meyer ve Bröning, a.g.m., s. 1.

⁶¹ Kubikova, a.g.m., s. 156.

⁶² Tavishi Bhasin and Maia Carter Hallward, “ Hamas as a Political Party: Democratization in the Palestinian Territories”, *Terrorism and Political Violence*, 2013, Vol. 25, Issue 1, s. 75, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09546553.2013.733273>

⁶³ Nathan J. Brown, “Gaza Five Years on: Hamas Settles in Middle East”, *Carnegie Endowment for International Peace*, Washington D.C, June 2012, <https://carnegieendowment.org/2012/06/11/gaza-five-years-on-hamas-settles-in-pub-48470>.

⁶⁴ Meyer ve Bröning, a.g.m., s. 3.

için silahlı direnişi bırakma talebiyle karşı karşıya olduğu ve bu talebi karşılamak zorunda olduğu” yönündedir.⁶⁵ “HAMAS’ın sisteme dâhil olmasının zorlukları olmasına karşın barış açısından umut verici olabileceği”⁶⁶ artık sıkça duyulur hale gelmektedir.

HAMAS’ın, “ideolojisi ve pratiğinde bulunduğu çevreye adapte olabilen bir esnekliğe sahip olduğu” argümanı, “siyasal pragmatik esneklik” kavramı çerçevesinde ele alınarak HAMAS’ın doktrininin İsrail ile ilişkilerde bile kısa vadeli engel oluşturmadığı iddia edilmektedir.⁶⁷ Bu esneklik örgüte, siyasal gerçeklik içinde manevra yapabileme imkânı tanımakta,⁶⁸ iç karar alma mekanizmalarında kritik konuların ele alınarak tabandan en üste kadar görüşlerin alınarak seçimlere katılma ve barış müzakereleri gibi konularda şartlara göre karar alınmasını sağlamaktadır. HAMAS siyasal esnekliğini, ideolojik itibarını kaybetmeden gerçekleştirmiştir.⁶⁹

HAMAS’ın şiddet-siyaset ikileminin, HAMAS’ı ileriye iten temel dinamik olduğu yönündeki görüş⁷⁰ HAMAS liderlerinin mülakatlarında da görülmektedir.⁷¹ Örgütün bu ikilem içerisindeki kararını etkileyen dinamikler, diğer taraftan bu dinamikleri de etkilemekte; yani karşılıklı bir etkileşim olduğu görülmektedir. Örneğin, liderler değişimleri şiddet-siyaset eğilimini etkilerken, bu kararın ortaya çıkardığı sonucun örgüt açısından güçlendiricisi ya da zayıflatıcı olması, liderin kararını da etkilemektedir. Bu bağlamda, uluslararası toplumun HAMAS’ın meşru alana kayma yönündeki eğilimini destekler bir zeminde yer alması, örgüt içindeki dengelerin de ılımlılar lehine gelişerek bu düşüncenin güç kazanmasına ve örgüt lehinde sonuç yaratacağı

⁶⁵ Beverley Milton-Edwards, a.g.m., s. 312.

⁶⁶ Meliha Benli Altunışık, *Seçimler Sonrası Filistin Paneli*, SETA Vakfı, Ankara, 2 Şubat 2006.

⁶⁷ Khaled Hroub, “Hamas, Political Thought and Practice”, *Institute of Palestine Studies*, 2000, ss. 60-69.

⁶⁸ Shaul Mishal ve Avraham Sela, a.g.m., s. 64.

⁶⁹ A.g.m., s. 578.

⁷⁰ Beverley Milton-Edwards, a.g.m., s. 314.

⁷¹ Filiz Katman, a.g.m.

argümanının doğrulanarak bu stratejinin devam ettirilmesi yönünde kararlılığın artmasına etki edeceği söylenebilir.

Stratejik bir aktör olan HAMAS'ın kullandığı taktiklerin giderek daha pragmatik ve etkili olduğu ve bu yöntemlerle (diplomasi ve şiddet) dört temele dayalı kendine has yol haritasının bulunduğu öne sürülmektedir.⁷² Buna göre, HAMAS önce, kendisini destekleyen ülkeler ağını genişletmek, karşı çıkan bloğu kırmak istemektedir. İkinci olarak, kendi ülkesi içinde Müslüman Kardeşler faktörü nedeniyle İsrail gibi HAMAS'a karşı olan Mısır'la uzlaşmak istemektedir. Üçüncü olarak El Fetih ile aynı veya daha iyi şartlarda Filistin Birliği'ne katılmak istemektedir. Gazze Savaşı öncesi denge şartları olan iki tarafa uzlaşmazlıkların nihâi olarak sonlandırılması ve 1967 sınırlarına dönülmesine dayalı olarak İsrail ile görüşmelere başlamak istemektedir.

Bu yol haritasının temel dayanağı, HAMAS'ın uzun vadeli amacının nihâi çözüm değil, daha çok belirsiz bir ateşkes dâhilinde İsrail ve Lübnan gibi iki komşunun yaşayacağı bir düzen olduğu savına dayanmaktadır. HAMAS liderlerinin mülakatlarında ateşkes üzerinde bu kadar fazla durması, gelecekle ilgili belirsiz ifadeler ve yuvarlak cümleler kullanması; bu savı doğrulayan verilerdir. Bu belirsizliğin ortadan kalkmamasının, HAMAS'a yönelik yaklaşımı olumsuz etkileyeceği söylenebilir. HAMAS'ın ilan ettiği ateşkeslerin taktik olarak ara vermeden öteye gitmemesinde kısıtların bulunmasının etkili olduğu yönünde argüman da mevcuttur.⁷³ HAMAS'ın Mekke Deklarasyonu'nda attığı adımlar olan ulusal birlik hükûmeti kurulmasını, önceki anlaşmaları ve ateşkesi kabul etmesinin, Orta Doğu Dörtlüsü tarafından olumlu karşılık bulmaması; bu sürecin olumsuz yönde nasıl işlediğinin bir örneğidir.

Bu durum, örgüt içindeki dengeleri de etkilemiştir. Nasr el-Din el-Şa'er, Haniye'nin siyasî danışmanı Ahmet Yusuf ve HAMAS'ın

⁷² Thanassis Cambanis, a.g.m.

⁷³ Beverley Milton-Edwards, "The 'Warriors Break': HAMAS and the Limits of Ceasefire Beyond Tactical Purpose", *International Peacekeeping*, 2017, Vol. 24, No. 2, s. 212.

sözcülüğü yapmış Gazi Hamad, örgüt içinde ılımlı görüşe sahip kişiler olarak uluslararası meşruiyetin sağlanması için, örgütün uzlaşmaya yanaşması görüşünü destekleyen kişilerdir. Ancak, son dönemde uluslararası toplumun HAMAS'ı kabul etmememe yönündeki politikası, ılımlıların örgüt içinde zemin kaybederek tabanda militanların liderliği ele geçirmesi ve ılımlıların güç ve pozisyon kaybetmesi sonucunu doğurmuştur ve Ahmet Yusuf bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:⁷⁴

“Evet, benim pozisyonum zayıfladı. İç tartışmalarda, insanlar bana ‘bir buçuk yıl boyunca seni takip ettik ama sen başarısız oldun; senin HAMAS birlik hükûmeti kurar ve önceki anlaşmaları kabul ederse veya terörizmden vazgeçerse Avrupalıların fikrini değiştireceği’ yönündeki sözüne güvendik. Ama hiçbir şey değişmedi. Bu durum, benim argümanımı zayıflattı ve artık ben hiçbir siyasî değişim için güvenilir bir kaynak değilim.”

Daha öncesi dönemde, intihar bombası eylemleri için de örgüt içinde benzer bir sorgulama sürecinin yaşandığı ve eylemlerin ayırım gözetmeksizin pek çok İsraili'ye yönelmesi nedeniyle örgütün ahlâki sınırı geçip geçmediğinin daha genç üye ve destekçiler tarafından tartışıldığı belirtilmektedir:⁷⁵

“İntihar bombalarıyla ortaya çıkan bir ikilem var -bu bizi, uluslararası toplum açısından dikkate almaya başlamış olacağımız yüksek ahlâki değerlerden yoksun bıraktı... ahlâki eşdeğerlik artık lehimize işlemiyor... Kadın ve çocuklarla dolu bir otobüse bomba atmak yanlış.”

Örgüt içinde direniş yerine yönetimi destekleyen ılımlılar, direniş destekleyen aşırıları yanında; HAMAS'ın Lübnan'daki siyasî temsilcisi Usama Hamdan gibi El Fetih'le uzlaşmayı destekleyenler de vardır.

⁷⁴ Are Hovdenak, a.g.m., ss. 74-75.

⁷⁵ Beverley Milton-Edwards, a.g.m., s. 315.

Yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı üzere HAMAS; fırsatlar ve sınırlılıkların, çatışan çıkarların, fayda-maliyet analizlerinin yapıldığı, Filistin toplumunun ihtiyaç ve beklentilerinin dikkate alındığı bir örgüttür. Bir yaklaşım; hiçbir unsurun tam kontrole sahip olmadığı, karşılıklı olarak birbirine bağlı organizasyonlardan oluşan amorf bir ağ (*network*)⁷⁶ olarak ifade etmektedir ki, incelemeler ve HAMAS liderlerinin açıklamaları da bunu doğrulamaktadır. Buna göre, her bir organizasyon çok sayıda aktör arasından birini oluşturduğu için, bir grup diğeri dâhil olmaksızın hedeflerine ulaşamaz. Dolayısıyla çıkarlar uyumlu ve homojen değil; heterojen, rekabet eden ve bazen birbiriyle çatışan yapıdadır.

İslâmî dogmayı yüceltmek için ya hep ya hiç anlayışı yerine sürekli pazarlık, müzakere ve yeniden müzakere politikasının İslâmî hareketlerde güdülmesinin arkasında, bu ağ (*network*) yapısının yattığı iddia edilmektedir.⁷⁷ HAMAS'ın örgüt içinde işlettiği tabandan tavana demokratik tartışma ve fikir alma mekanizmasının, örgütün dinamizminin bir kaynağı olduğu görülmektedir. Bu sürecin, dış faktörlerden bağımsız olarak çalışmadığı, örgütün dışarıda oluşan tepkilere karşı duyarsız davranmayarak ve örgütün amaçlarına ulaşmak için kâr-zarar hesabı yaparak stratejilerini gözden geçirdiği görülmektedir. Buna göre de, öğrenen bir örgüt olduğu ve yaşananlardan edindiği deneyimlerle, sahip olduğu esneklik sayesinde, oluşan duruma uygun şekilde pozisyon alıp söylem ve eylemini bu doğrultuda geliştirdiği görülmektedir. Genel olarak demokrasi anlayışının geliştirilmesinde liderlerin Türk demokrasi modelinden⁷⁸ söz ettikleri belirtilmektedir. HAMAS liderlerinin kalıcı çözüm dâhilinde Yahudi komşularıyla yan yana yaşama hususunda üyelerini yeniden eğitime tabi tutma konusunda önemli çaba göstermesi,⁷⁹ HAMAS'ın bu yolda attığı önemli adımlardan biri olarak

⁷⁶ Shaul Mishal, a.g.m., s. 572.

⁷⁷ A.g.m., s. 585.

⁷⁸ Beverley Milton-Edwards, a.g.m., s. 322.

⁷⁹ Fawaz A. Gerges, "The Transformation of Hamas", *The Nation*, January 25, 2010, ss. 20-22.

değerlendirilmektedir. Diğer taraftan riskler olarak ise “Müslüman Kardeşler’in Mısır’daki kısa iktidarının tutulmamış sözleri ve Mısır’daki yeni askerî rejimin düşmanlığının HAMAS’ı bölgesel olarak izole etmesi ve bunun da HAMAS liderlerinin İran ile ilişkilerin onarılması için görüşmelere başlamasına yol açması ile birlikte içerde birlik oluşması sonucu İsrail’e yönelik bir patlamaya yol açma potansiyeli taşıması” belirtilmektedir.⁸⁰

Sonuç

Uluslararası toplumun dışlama yaklaşımında, HAMAS’ın şartlarla sınırlanması, pragmatik olarak adlandırılan kanadın elini zayıflatırken radikal kanadın güçlenmesine neden olmaktadır. HAMAS’ın uluslararası toplumdan aldığı bu olumsuz tepkinin, ekonomik sorunların çoğalmasıyla örgüt içindeki radikal kanadın güç kazanması, örgütteki pragmatik yaklaşımın sorgulaması ve pragmatik görüşün itibarını azaltması sonuçlarını doğurduğu görülmektedir. Şiddetin araçsallığı da başka bir unsurdur. Dâhil etme yaklaşımında ise siyasi güçlerle müzakere ve iş birliği olmadan siyasi kazanç elde etmenin mümkün olmadığı HAMAS tarafından öğrenileceği, dolayısıyla uzlaşmaya varmanın kaçınılmaz olduğu ve sadece İslâmcıların sistemlerinin değil, temel değer ve inançlarının da ılımlılaşacağı öne sürülmektedir.

HAMAS’ın önüne koyulan şartlardan biri olan İsrail’in tanınması, örgüt tarafından bir manivela, eldeki son koz olarak görülmektedir. HAMAS’ın kuruluş anayasasında da bulunan bu söylemin son yıllarda Meşal başta olmak üzere liderlerin ağzından açıklamalarla “yumuşaması” Filistin’de yankı uyandırırken, HAMAS’ın uluslararası sistem düzeyinde ele alınmasında bu yönde doğru örgütün zorlanabileceği yönünde etki yaratmıştır.

HAMAS liderlerinin, ahlâki değerlere bağlılık çerçevesinde gerçekçi olmayan çatışma pozisyonundan; maliyeti ne olursa olsun, diğer tarafla paylaşılan belli normlar ve çıkarları tanıyan, daha

⁸⁰ Ely Karmon, “ Hamas in Dire Straits”, *Perspectives on Terrorism*, October 2013, Vol. 7, No. 5, s. 111.

pragmatik bir pozisyona geçebiliyor olması, işleyen uzlaşma sağlanmasında kullanılabilir bir unsurdur. HAMAS'ın uluslararası sisteme dâhil olduğunun kabul edilmemesinin ardında yatan sebeplerin arasında en önemli sebep olarak HAMAS'ın demokrasiyi sadece bir araç olarak görmesi yani pragmatist bir örgüt olması ifade edilmektedir. HAMAS'a yönelik dışarıda tutma politikasındaki temel gerekçe, Filistin yönetiminde yerini güvence altına aldığı anda şiddete dönerek Filistin ulusal gündemini zor yoluyla kontrol etmeye çalışacağı endişesidir.

Diğer taraftan, HAMAS'ın Filistin toplumu içinde sahip olduğu yer düşünüldüğünde, bu kadar güçlü ve iyi organize olmuş bir grubun sisteme dâhil edilmesinin mevcut siyasî ve ekonomik sistemin dönüşümünde çeşitli olumlu etkileri olacağı söylenebilir. Öğrenen bir örgüt olarak HAMAS yaşadıklarından edindiği deneyimler ve esnekliği sayesinde, oluşan duruma uygun şekilde pozisyon alıp söylem ve eylemini bu doğrultuda geliştirdiğinden yola çıkarak sistemin parçası haline geldikçe söylemlerinde siyasî ifadelerin şiddet ifadelerine oranla daha fazla yer aldığı ve rakibiyle koalisyon kurma girişimlerinde bulunduğu; dışlanma durumunda ise radikalleşmeyi körüklerken örgütün demokratik sürece yönelik pragmatik kanadın varlığı dikkate alındığında HAMAS'ın sistemden dışlayan değil, dâhil eden bir yaklaşımın olumlu sonuç vereceğine işaret edilmektedir. Burada kırılma noktası, şiddeti tamamen bırakması olacağı görülmektedir.

Summary

This paper elaborates exclusive and inclusive approaches of international community in 2006-2010 period towards HAMAS, as winner of the 2006 Palestinian elections. In this respect, it is argued that conditions proposed by Middle East Quartet (the European Union, the United States of America, the United Nations and Russia) after 2006 elections and sanctions, proposed financial aid under the condition that HAMAS will not take the aids weakened pragmatic wing but strengthened radical wing within HAMAS. On the one hand, peace areas and cooperation niches concepts are revealed, on the other hand, a pragmatic characteristic of HAMAS is perceived as the

justification for exclusive policy. However, it is revealed that the European Union perspective on HAMAS changed towards including it into the regional peace process. It is observed that HAMAS has foreseen ways to get rid of global isolation. Recognition of Israel is perceived as a last resort, a card by HAMAS. Considering the factors on exclusive and inclusive policies together with the learning organization characteristics, since HAMAS, through experiences and flexibility, can position itself according to the prevailing conditions and develop discourse and action accordingly, it can be argued that exclusive policy fuels radicalism while inclusive policy leads HAMAS to use political language more than violence and to cooperate with her opponent; but at this point, the primary factor is denouncing violence. Such flexibility can be used in achieving a compromise. However, pragmatist characteristic of HAMAS creates suspicion with regard to use of democracy as a tool and it is the main obstacle in inclusive approach. Main reason in exclusive approach is the concern that HAMAS may attempt to control Palestinian national agenda by force after securing its position in Palestinian authority.

KAYNAKÇA

Kitaplar

HROUB, Khaled, " Hamas, Political Thought and Practice", *Institute of Palestine Studies*, 2000.

LECOURS Andre and Luis Moreno (Eds.), *Nationalism and Democracy: Dichotomies, Complementarities, Oppositions*, Routledge, Oxon, 2010.

MİSHAL, Shaul ve SELA, Avraham, *The Palestinian Hamas: Vision, Violence and Coexistence*, Columbia University Press, New York, 2000.

PELEG Ilan, *Democratizing the Hegemonic State*, Cambridge University Press, New York, 2009.

PELEG Ilan ve WAXMAN, Dov *Israel's Palestinians: The Conflict Within*, Cambridge University Press, New York, 2011.

Makaleler

BENMELECH, Efraim ve BERREBİ, Claude, "Human Capital and the Productivity of Suicide Bombers", *Journal of Economic Perspectives*, Summer 2007, Volume 21, Number 3, ss. 223-238.

BHASİN, Tavishi ve HALLWARD, Maia Carter, " Hamas as a Political Party: Democratization in the Palestinian Territories", *Terrorism and Political Violence*, 2013, Vol. 25, Issue 1, ss. 75-93.

BYMAN, Daniel, "Is Hamas Winning?", *The Washington Quarterly*, 2013, Vol. 36, No. 3, ss. 63-76.

FİLİU, Jean-Pierre, "The Origins of Hamas: Militant Legacy or Isareli Tool?", *Journal of Palestine Studies*, Spring 2012, Volume 41, No 3, ss. 54-70.

GERGES, Fawaz A., "The Transformation of Hamas", *The Nation*, January 25, 2010, ss. 20-22.

HOVDENAK, Are, " Hamas in Transition: The Failure of Sanctions", *Democratization*, February 2009, Vol. 16, No. 1, ss. 59-80.

KARMON, Ely, " Hamas in Dire Straits", *Perspectives on Terrorism*, October 2013, Vol. 7, No. 5, ss. 111-126.

KATMAN, Filiz, "Bir Terörist Örgütün Siyasal Partileşmesi: HAMAS Örneği", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2010.

KATMAN, Filiz, "2006 Seçimleriyle HAMAS'ın Filistin İçinde Değişen Konumu (2006-2010)", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Ekim 2018, Yıl: 14, Sayı: 28, ss. 127-156.

KLEİN, Menachim, " Hamas in Power", *Middle East Journal*, Summer 2007, Volume 61, No. 3, ss. 442-455.

KUBİKOVA, Natasa, "Political Inclusion as a Key Factor to Moderate Islamists: The International Community's Choice of Policy Impacts on Hamas's Pragmatic or Radical Tendencies", *Perspectives*, 2009, Vol. 17, No. 2, ss. 140-157.

MALKA, Haim, "Forcing Choices: Testing the Transformation of Hamas", *The Washington Quarterly*, Autumn 2005, ss. 62-75.

MILTON-EDWARDS, Beverley, "The 'Warriors Break': HAMAS and the Limits of Ceasefire Beyond Tactical Purpose", *International Peacekeeping*, 2017, Vol. 24, No. 2, ss. 212-235.

MILTON-EDWARDS, Beverley, "Prepared for Power: HAMAS, Governance and Conflict", *Civil Wars*, Winter 2005, Vol. 7, No. 4, ss. 313-327.

MİŞHAL, Shaul, "The Pragmatic Dimension of the Palestinian Hamas: A Network Perspective", *Armed Forces & Society*, Summer 2003, Vol. 29, No. 4, ss. 569-589.

ŞAMİR, Eitan ve HECHT, Edo, "Gaza 2014: Israel's Attrition vs Hamas' Exhaustion", *Parameters*, Winter 2014-2015, Vol. 44, No. 4, ss. 81-90.

WAGEMAKERS, Joas, "Legitimizing Pragmatism: Hamas' Framing Efforts From Militancy to Moderation and Back?", *Terrorism and Political Violence*, 2010, Volume 22, Issue 3, ss. 357-.

WATKİNS, Nicole J. ve JAMES, Alena M., "Digging Into Israel: The Sophisticated Tunneling Network of Hamas", *Journal of Strategic Security*, Special Issue Spring 2016, Vol. 9, No. 1, ss. 84-103.

İnternet

BROWN, Nathan J., "Gaza Five Years on: Hamas Settles in Middle East", Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., June 2012, <https://carnegieendowment.org/2012/06/11/gaza-five-years-on-hamas-settles-in-pub-48470>

CAMBANİS, Thanassis, "Letter From Gaza, Hamas's Tunnel Diplomacy", *Foreign Affairs*, <http://www.foreignaffairs.com/features/letters-from/letter-from-gaza> (Erişim Tarihi: 18.06.2010).

COOK, Jonathan, "The Trap of Recognising Israel", *The Electronic Intifada*, <http://electronicintifada.net/v2/article6229.shtml> (Erişim Tarihi: 01.06.2010).

CUNNINGHAMAND, Erin ve KHALOUT, Safwat, "Hamas closes Gaza Strip tunnels as Israelis fear kidnapping", *Christian Science Monitor*, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=49151781&site=ehost-live> (Erişim Tarihi: 15.04.2010).

DUNNING, Tristan, "Islam and resistance: Hamas, ideology and Islamic values in Palestine", *Critical Studies on Terrorism*, 2015, 8(2), ss. 1-19, DOI: 10.1080/17539153.2015.1042304 (Erişim Tarihi: 30.09.2019).

Foreign Affairs İnternet Sayfası, "Q&A With Daniel Ayalon on Israeli Foreign Policy", <http://www.foreignaffairs.com/discussions/interviews/qa-with-daniel-ayalon-on-israeli-foreign-policy> (Erişim Tarihi: 05.05.2010).

Hürriyet Gazetesi İnternet Sitesi. "Hamas'tan 'tüneller kapatılsın' emri", <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/14418082.asp?top=1> (Erişim Tarihi: 14.04.2010).

MEYER, Henrik ve BRÖNING, Michael, "Understanding Hamas", *IP Global*, Volume 10/2009, Fall, ss. 88-101, <http://www.ip-global.org/ip/dossiers/middle-east/understanding-hamas.html> (Erişim Tarihi: 10.12.2010)

PELHAM, Nicolas, "Gaza's Tunnel Complex", *Middle East Report*, Winter 2011, No 261, Illicit Crossings, ss. 30-35, <https://jstor.org/stable/41408031> (Erişim Tarihi: 30.09.2019).

The Economist Gazetesi İnternet Sayfası, "HAMAS hangs on", <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=489146&site=ehost-live> (Erişim Tarihi: 03.04.2010).

124

Güvenlik
Stratejileri

Cilt: 16

Sayı: 33

The Economist İnternet Sayfası, “How Israel plays into Hamas’s hands”, http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=16274281&fsrc=scn/tw/te/rss/pe (Erişim Tarihi: 04.06.2010).

The Times İnternet Sayfası, “ Hamas must be brought into peace process, says Tony Blair”, <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/politics/article5621184.ece> (Erişim Tarihi: 25.05.2010).

Diğer

ALTUNIŞIK, Meliha Benli, *Seçimler Sonrası Filistin Paneli*, Ankara, SETA Vakfı, 2 Şubat 2006.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Orta Doğu Dairesi, “18.02.2010 Tarihinde Yapılan Mülakat”.